

## Kontakter tvärs över Bottenviken under förhistorisk tid — en kort översikt

Vid Bottenvikens östra kust synes solen gå ned i öppet hav, och under förhistorisk tid var viken ännu bredare. Fastän den östra kusten fick se sina första bebyggare redan under den första halvan av det sjunde årtusendet (Nunez 1978), dröjer det åtminstone ända till det femte, innan de första kontakterna över Bottenviken kan förnimmas hos det arkeologiska materialet i Finland. Och även detta måste sägas med en viss reservation: jag förutsätter härvid, att de snedeggade pilspetsarna, som karakteriserar den sista fasen av Suomusjärvi-kulturen, beror på impulserna från södra Skandinavien (Luho 1967, 110—111, 118). Detta är kanske inte alldeles säkert.<sup>1</sup> Först vid mitten av det fjärde årtusendet<sup>2</sup> har vi säkrare belägg för kontakterna över havet: den synbarligen sydkandinaviska flintan, som funnits på några jäkärläkeramiska boplatser på Åland, i Egentliga Finland och i Satakunta. Kontakterna begränsade sig dock till importen av flinta i mindre skala och ledde inte till skandinaviska flintformer (Edgren 1966, 141, 150).

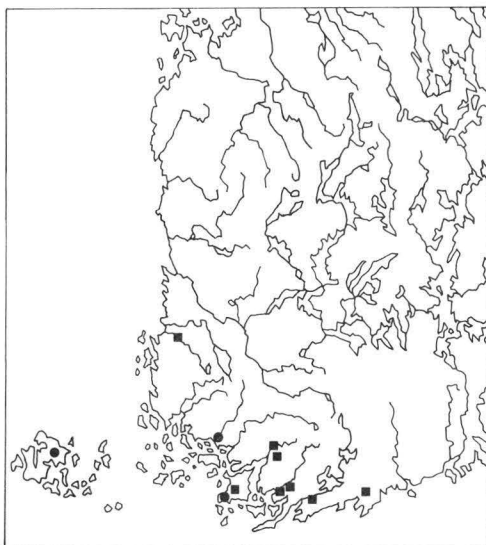
Kontakterna över havet behöll länge sin tillfälliga karaktär, fastän den senare så viktiga skärgårdsbron mellan Egentliga Finland och Uppland börjat gestalta sig och de yttersta klipporna tagits i besittning av den kamkeramiska befolkningen redan mot slutet av det femte årtusendet (Dreijer 1941; Siiriäinen 1969). Vi kan bara notera enstaka belägg, såsom den mångkantiga hammaryxan från Lapua, Hämeenniemi, en boplatz med yngre typisk kamkeramik (Äyräpää 1956, 18—20; Siiriäinen 1969, 71; Siiriäinen 1972, 15), och vidare sydkandinavisk flinta på Uskela Sinivuori — boplatz, som hör till den äldre senkamkeramiska tiden. Först under de sista decennierna av det tredje årtusendet började situationen förändras. Detta skedde under den snörkeramiska och den gropkeramiska kulturen. Båtyxkulturen i Finland och stridsyxkulturen i Sverige var givetvis parallella fenomen, så att deras materiella uttryck bar samma allmänna prägel, och vardera idkade jordbruk och/eller husdjursskötsel, även om vi måste nöja oss med bara antydningar, vad Finland beträffar (Äyräpää 1937, 116—123; Edgren 1970, 53—56; Edgren 1984). De gemensamma dragen beror delvis på kulturformens sydliga härkomst, men en viss parallellitet hos de svenska och finska båtyxornas utveckling har tolkats som tecken på ett samband mellan grupperna (Meinander 1954a, 153—155). De fåtaliga svenska båtyxorna<sup>3</sup> i södra Finland och lika de ännu sällsyntare finska båtyxorna i Sverige (Äyräpää 1973, 207; Meinander 1954a, 154) vittnar dock inte om regelbunden samfärd över havet. I brist på bättre förklaringar måste vi ändå acceptera tanken, att umgänget var tillräckligt för att ge båtyxorna gemensamma drag.<sup>4</sup> Oberoende av hur kontakterna än gestaltades, kan vi i Rukkijoki-graven i Paimio för första gången konstatera inflyttning från Sverige till Finland: graven har med all sannolikhet innehållit en svensk båtyxeman (Kivikoski 1935; Meinander 1954a, 154.). Måhända underlättades kontakterna av det förändrade språkliga läget: enligt den gängse uppfattningen hörde snör-

keramikerna i Finland till pre- eller urbaltiska stammar, medan kamkeramikerna antagligen talade något av de finsk-ugriska språkstadierna.

Men inom själva snörkeramiken finns det knappast något gemensamt mellan den finska och den svenska kulturen (Äyräpää 1973, 203—204); kontakterna upprätthölls kanske närmast av män.<sup>5</sup> Tvärtemot var fallet, vad beträffar Pyheensiltagruppen, den sista kamkeramiska gruppen vid södra Finlands kust, och den gropkeramiska kulturen, som under den mellanneolitiska tiden utbreddes sig till Åland. Gropkeramisk inverkan kan nämligen förnimmas i Pyheensilta-keramiken, i profiler och ornamentik, men inte hos stenformerna (Meinander 1940; Vikkula 1984). Däremot förekommer det sydsandinavisk flinta på Pyheensilta boplatser i Mynämäki, och de kamkeramiska krummejslarna på Jettböleboplatserna visar å sin sida kamkeramisk inverkan på Åland (Meinander 1940, 29—31).

Kiukaiskulturen (2000—1300/1200), den sista neolitiska kustkulturen i södra Finland, anses huvudsakligen vara arvtagare till den kamkeramiska kulturen. Den snörkeramiska kulturen eller de snörkeramiska kulturerna synes dock ha bidragit med några viktiga särdrag, t.ex. kornodlingen.<sup>6</sup> Finsk forskning har från och med Julius Ailio till C.F. Meinander även betonat de västliga förbindelsernas roll inom Kiukaiskulturen (Ailio 1909, 93—94; Meinander 1954a). De västliga dragen ses i keramiken, som i vissa förhållanden kan jämföras med keramiken från Stora Förvar eller Hedningahällan. Den enkla skafthålsyxan förekommer allmänt också inom Kiukaiskulturen, till en del i importerade exemplar. Det finns också arbetsyxor, som till formen motsvarar några svenska yxor. Importen från Sverige innehåller flinta och några flintdolkar eller någon hjärtformig pilspets (Meinander 1954a, 121—123).<sup>7</sup> Det starkaste västliga inflyttandet ådagalägges dock av den stora hällkistan på Uotinmäki vid Kumo älvs mynning, en byggnad av 9 meters längd, det första skandinaviska gravmonumentet i Finland (Ailio 1909 II, 73; Meinander 1954a, 14; Salo 1970, 144). Kistan visade sig vara fyndtom, men måste dateras till den senneolitiska tiden eller senast till början av den skandinaviska bronsåldern. Hällkistan torde peka på zonen Östergötland — Småland — Gotland, där hällkistorna förekommer talrikt (Johansson 1961), och den förutsätter möjligen några inflyttare och kulturförmedlare. De finska kontakterna med Sverige avspeglas å sin del i konsten, genom björn- och älghuvudvapen i sten, funna från Småland till Hälsingland; enligt Chr. Carpelan hör de till det andra årtusendet (Carpelan 1974; 1977).

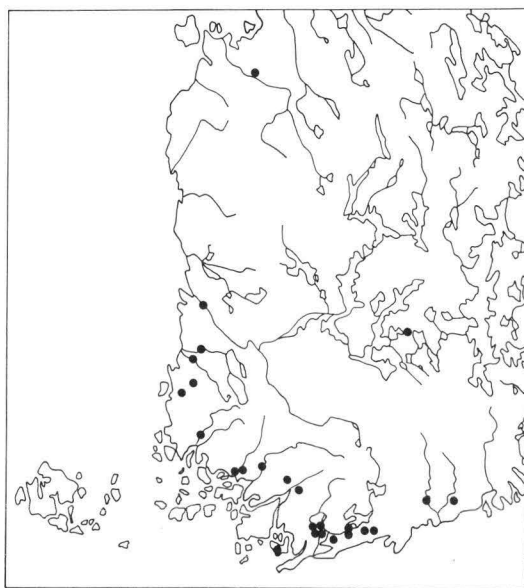
Kiukaiskeramiken tillverkades enligt C.F. Meinander ända till övergången från det tolfte till det elfte århundradet (Meinander 1954a, 184—186). Men redan före detta kom enstaka skandinaviska eller västeuropeiska bronser till landet, de äldsta möjligen från den första perioden (Salo 1981, 240—241; Siiriäinen 1984). Under den andra periodens senare del uppstod de äldsta skandinaviska rösgravarna, nämligen på Åland och på Kimitoön och vid Auraån i Lieto.<sup>8</sup> I all sin fåtalighet utvisar rösen vägen för den nya kulturen till Finland. Rösen som dateras senast till den tredje perioden, har anträffats vid kusten från Västra Nyland till Raumo-trakten,<sup>9</sup> men samtida lösfunna västliga bronser förekommer ända till Helsingfors i öst och till Björneborg i norr, för att inte tala om Isokyrö-svärd i södra Östergötland.<sup>10</sup> Till samma kuststräcka utbreddes även de skandinaviska flintskärorna (Salo 1981, 298—300). Då deras utbredning ganska noggrant motsvarar utbredningen av de ovannämnda bronserna, anser jag, att vardera har kommit till landet på grund av samma historiska kontakter. En så sen datering för flintskärorna är tänkbar, då dessa i Sverige förekommer ännu i depåer från den andra perioden (Salo 1972).



1. Fynddaterade gravar från bronsålderns II period (●); från II eller III perioden (■).

Kuststräckan mellan Helsingfors och Björneborg var utan tvivel det innovationscentrum, varifrån rösbegravning utbreddes sig till Viborgrakten och insjöplatån i öster, möjligen även längs kusten av Bottniska viken till Kemi-trakten i norr. En reservation är här dock behövlig, ty vi måste räkna med möjligen direkta kontakterna över Kvarken och Bottenhavet. Genom de västliga rösgravarna och bronserna blev kustkulturen så skandinavisk, att forskningen av i går brukade rubricera den som "skandinavisk bronsålder" (Tallgren 1937). Den är onekligen det mest skandinaviska skedet i Finlands förhistoria. Dess keramik, paimio-keramiken, bär dock kiukaistraditioner, utbredningen av kiukaiskulturen och bronskulturen är nästan lika och kontinuiteten från kiukaistiden till bronsåldern kommer även till synes på flera boplatser såsom C.F. Meinander betonat (Meinander 1954b). Huvudsakligen måste det vara fråga om gammal befolkning även under bronsåldern. Mot denna bakgrund måste man förutsätta, att förbindelserna mellan Sverige och Finland var mycket starkare än tidigare eller också senare, vad beträffar deras kulturinverkan. Vi kan naturligtvis fortfarande räkna med tillfälliga möten, t.ex. vid säljakt eller fiske, men får ingen tillräcklig förklaringsgrund av detta. Man har även gärna talat om handeln som viktig kulturfaktor för Finland, men bronsålderns metallfynd är så fåtaliga — ca 150 tillsammans med de östliga bronserna — att metallhandeln knappast har spelat någon märkbar roll, speciellt under den äldre bronsåldern.

Sålunda kvarstår den gamla hypotesen om en skandinavisk immigration till Finland, och därigenom är det möjligt att tolka alla nya företeelser på ett klart och enkelt sätt: nyankomlingar skulle ha bragt med sig de mesta skandinaviska eller centraleuropeiska bronserna och även de skandinaviska flintskärorna. De skulle ha byggt också de första stenrösena för sina döda. Det är särskilt rösen, som synes behöva en immigrationshypotes: deras minutiösa parallellitet med de skandinaviska gravarna förutsätter, att man kände till de skandinaviska begravningstraditionerna ända i detalj: rösenas material, deras olika former, deras inre

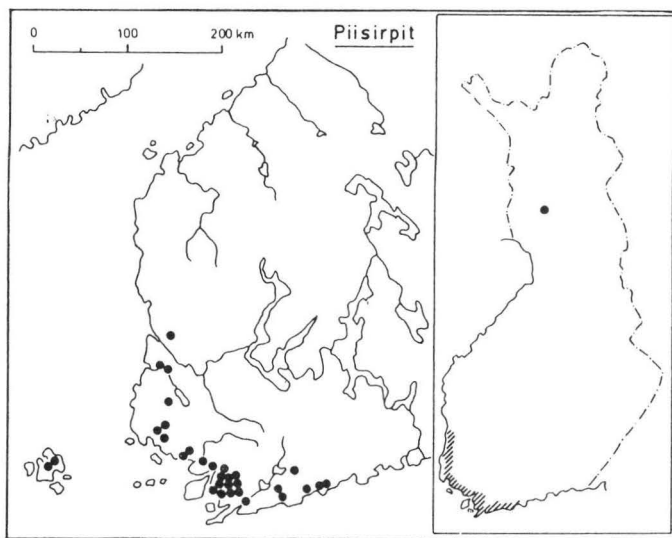


2. Som lösfynd tillvaratagna metallföremål från äldre bronsålder.

och yttre konststruktioner, såsom kantkedjor, inre cirklar, kantmurar och inre murar samt stora och mindre hällkistor, vidare rösenas läge med vida utsikter eller deras läge vid boplatser, sättet att förstora rösen i samband med nya begravingar, sättet att bränna de döda eller att bisätta dem obrända, sättet att ge dem föremål, alla sådana drag har sina exakta motsvarigheter hos de svenska kust-rösenä.

Invandringshypotesen förefaller att vara acceptabel, men några frågor kräver ändå en närmare granskning, såsom: om det är frågan om inflyttare varför finns det inte boplatser med skandinavisk keramik? Sådana har verkligen inte påträffats, inte ens på Åland, där man dock känner till en skandinavisk urna (Meinander 1954b, 143—145) från den äldre bronsåldern. En plausibel förklaring kan vara att inflyttarna huvudsakligen skulle ha varit män och alltså inga keramiktillverkare. Metallfynden från den äldre bronsåldern består nämligen nästan helt och hållet av vapen och verktyg. Gravar med ett dolkblad (6 st.) kan naturligtvis ha hört även till kvinnor, men bristen på bronsmycken synes visa, att detta inte var fallet. Bristen på skandinavisk keramik utgör alltså ingen allvarlig invändning mot inflyttningsteorin.

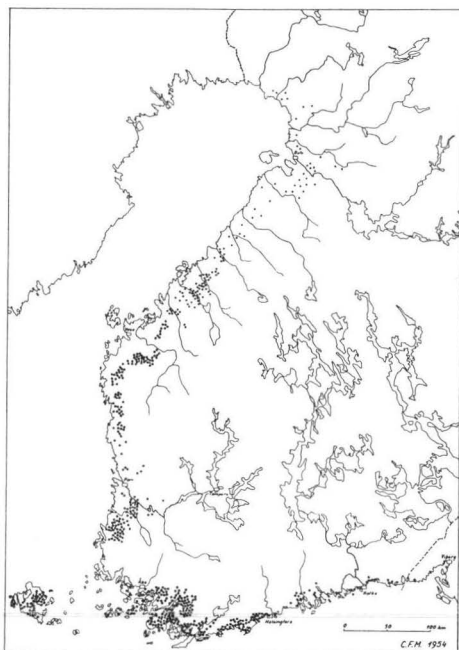
Det finns dock ett undantag, en kvinnograv från den andra perioden. Ett röse på Kotokallio-berg i Lieto innehöll nämligen brända ben, möjligen av en kvinna samt en prydnadsnål och ett dolkblad (Edgren 1969; Lahtiperä 1980) Torsten Edgren har påvisat, att nålen torde höra hemma utanför Skandinavien, synbarligen i Sögeler — Wohlde -kretsen, och även dolkbladet torde härstamma från Central-europa. Då kombinationen är främmande för Skandinavien, synes det mig föga sannolikt, att en sådan skulle ha uppstått i Finland. Därför kan kombinationen tjäna som bevis för en immigration och även för att inflyttarna då och då även hade kvinnor med sig. Men jag upprepar, att gravens nål är ett undantag bland samtida metaller.



3. Utbredningen av flintskärar i Finland. Skärar av flinta har främst hittats i kustområden mellan Helsingfors och Norrmark, — de flesta fynden är från Bjärnä. Kartan bygger på en förteckning uppgjord av C.F. Meinander (1954) och är kompletterad med senare fynd. Ritning Ilkka Kaskinen.

En annan fråga är, varför hållristningarna saknas i Finland, även på Åland, fastän kulturen annars har en så stark skandinavisk prägel. Som svar kan man kanske tänka sig följande: Det är skäl att anta, att bronsåldersristningar i Skandinavians sydliga delar var anknutna till åker och boskap, men inte till sved. Av gravrösenas läge att döma bosatte sig immigranterna vid ofruktbara bergiga kuster, som inte var lämpliga för åkerbruk, men nog för fiske, sälfångst, fågelfångst och på sina håll även för svedjande. Ristade bilder var kanske inte behövliga i samband med dessa. Boskapsskötseln var i och för sig tänkbar längs hela kusten, men om de skandinaviska kvinnorna nästan fattades bland immigranterna, är det förståeligt, att även deras ristningar fattades.

Den gamla finska befolkningen synes ha levat vid gynnsammare kuster, t.ex. vid Kumo älvs mynning eller vid Panelia-fornvik, där flacka sluttningar och sandhaltig, lätt jordmån torde ha passat även för primitivt jordbruk. Inflyttare hade knappast möjligheter att bosätta sig vid sådana, sedan gammalt tätt bebodda kuster. Detta synes att avspeglar sig även hos rösebeståndet på dessa områden: rösen på höga berg utgör bara en bråkdel av alla rösen (Salo 1981, 122—131, 331—353), medan det motsatta är fallet på de flesta karga kuststräckorna. Detta kan tolkas på så sätt, att immigranterna slog ned sina bopålar, där skärgården eller kusten var öde eller glest bebodd. Fastän inflyttarna var svärd- eller dolkförande folk, synes de inte huvudsakligen ha tett sig som beväpnade erövrare. Därtill var de troligen alltför fåtaliga. Vi kan knappast förutsätta, att det var fråga om större organiserade inflyttningar, utan om många mindre inresor, i huvudsak troligen dock under den andra perioden. Sålunda blir det förklarligt, att förhållandena mellan den gamla kustbefolkning och nyinkomlingarna synes mestadels ha utvecklats gynnsamt. Annars skulle vi svårligen kunna förstå, att den gamla befolkningen började tillägna sig många skandinaviska kulturdrag. De började bl.a. bygga gravrösen, senast vid övergången från det andra till det första årtusendet,



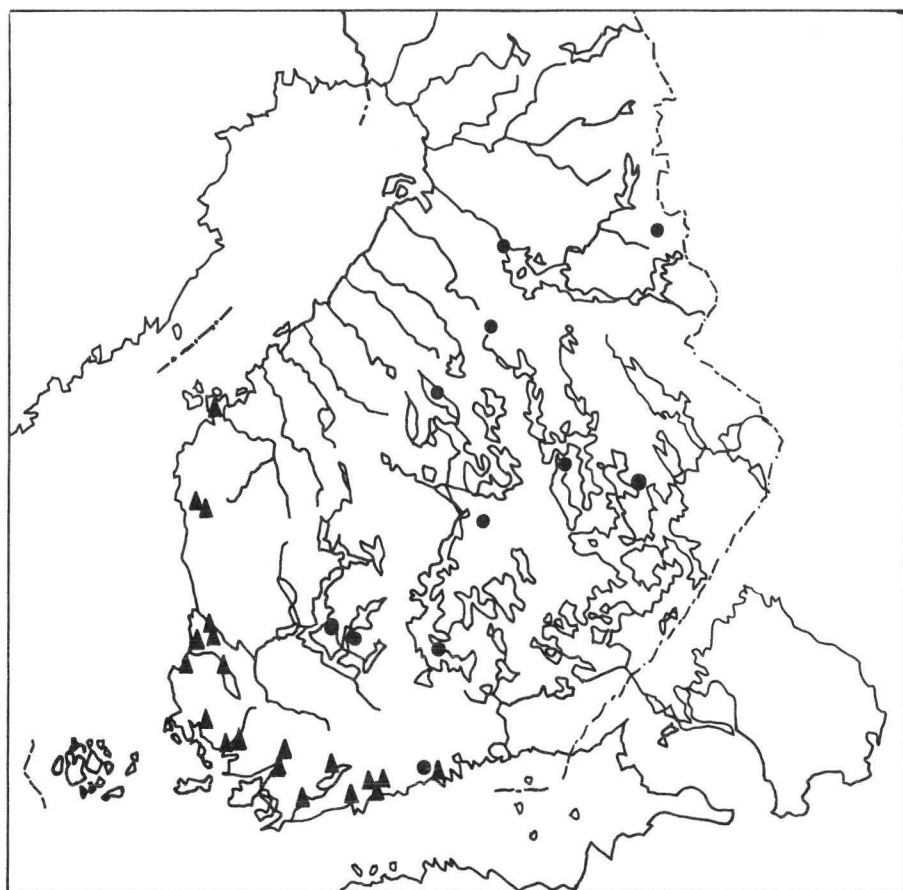
4. Utbredningen av gravrösen från bronsåldern. Varje punkt på kartan motsvarar 1—20 gravar. Cirklarna betecknar gravrösen vars ålder är osäker. Enligt C.F. Meinander (1954).

möjlig tidigare. Detta måste betyda mycket mera än bara nya begravnings seder: nämligen *hordgårdens* uppkomst, varav det finns arkeologiska belegg från den yngre bronsåldern, på Rieskaronmäki i Nakkila och på Kaunismäki i Harjavalta (Salo 1981, 42—50, 64—92, 122—131, 391—406, 415—421).

Teorin om den skandinaviska immigrationen förklarar på ett tillfredställande sätt kustkulturens skandinaviska drag. Men den är brukbar även inom språkhistorien. De östersjöfinska språken karakteriseras av en stor mängd urgermanska lånord (Koivulehto 1984), som tillägnats under det urfinska språkstadiet. De förekommer talrikast i finskan, som innehåller uppskattningsvis (Koivulehto 1984, 202) ca 450 urgermanska lånord. Detta är ingen överraskning för en arkeolog: när det gäller de östersjöfinska länderna hade Finland de tidigaste, långvarigaste och intensivaste kontakterna med Skandinavien, som i allmänhet anses vara det urgermanska hemlandet. Tankegången förutsätter, att det finska språket utvecklats från urfinskan på Finlands jordmån.

Försöken att parallellisera de arkeologiska faserna med språkhistorien stöter dock på kronologiska svårigheter. Språkhistoriens kronologi grundar sig nämligen i huvudsak på konventionella värderingar, då den gäller tiden före de historiska källorna. Men om vi förutsätter, att språkhistorien utgör en del av det allmänna utvecklingsloppet — den motsatta uppfattningen skulle vara nonsens — kan de språkhistoriska stadierna jämföras med de arkeologiska, utan att lägga allt för stor vikt vid äldre språkhistorisk kronologi.

Så har även den språkhistoriska forskningen börjat göra från och med 70-talet. Den har två utgångspunkter. Först och främst bevisar de germanska lånorden mycket mångsidiga och intensiva kontakter mellan det urgermanska och det



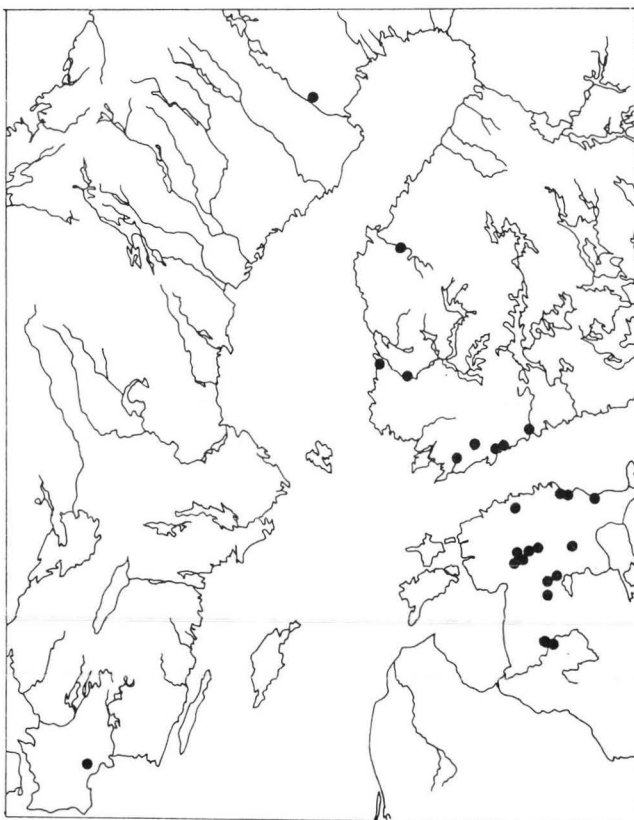
5. Morby-keramikens ▲ och Luukonsaarikeramikens • utbredning.

urfinska språket. För det andra: då det inte finns belägg för, att urfinskan skulle ha lämnat starka spår i urgermanskan, måste det språkliga umgänget ha skett på det östersjöfinska området. Av dessa grunder har man betraktat kustkulturerna i Finland och Estland under bronsåldern och tidigaste järnåldern som den bäst tänkbara miljön för de urgermanska lånordena. Båda kulturerna är de mest skandinaviska på sina områden under förhistorien, och de är äldre än det urnordiska språkstadiet, som man känner till genom de äldsta runinskrifterna.

Men vi behöver inte nöja oss endast med den allmänna parallelliteten mellan de arkeologiska och språkhistoriska skedena. Bland de urgermanska lånorden finns det nämligen så nära motsvarigheter till några arkeologiska företeelser, att de troligen kan dateras genom de sistnämnda. Bland dessa är ett av de viktigaste *miekka* 'svärd' (Koivulehto 1984, 191), benämningen till det vapen, som skapades under bronsåldern och blev känt i Finland under den andra perioden från och genom Skandinavien; vi kan knappast anta annat än att ordet är lika gammalt.

Lika gammalt torde även *tuppi* 'slida', som hör till de urgermanska lånorden vara, ty det är svårt att förutsätta, att svärdet hade förts utan slida. Samma ålder kan troligen tillskrivas ordet *keihäs* 'spjut'; det kan möjligen anknytas till de





6. Utbredningen av holkyxor med ögla (typ I:1) av järn.

spjutspetsar av brons, som förekommer i Finland senast från den andra perioden. Ordet *rengas* 'ring' torde ha tillägnats genom hals- och armringar av brons; sådana förekommer i gravar och depåer i Finland under den yngre bronsåldern.

De urgermanska lånorden innehåller också en hel mängd sådana som inte är "arkeologiska" men anknyter sig till bronsålderns kustmiljö. Jag nämner sådana som *laiva* 'fartyg', *purje* 'segel', *ranta* 'strand', *kallas* 'strandbrink', *kari* 'grund, klippa', *kallio* 'klippa, berg', *aalto* 'bölja', *kaisla* 'säv', möjligen även *hylje* 'säl'. Med dessa och andra motsvarande ord kunde man karakterisera några elementära drag i livet vid kusten under bronsåldern, fastän jag måste tillägga: inte bara under bronsåldern.<sup>11</sup>

De germanska lånorden, även de förenämnda, innehåller såväl kulturord som begrepp, som varit kända sedan gammalt. Tillägnandet av de sistnämnda motiverades av att de var vanliga i språket och att urfinnarna ville efterlikna sina germanska grannar genom att använda sådana i sitt eget tal. Men denna urgermanska inverkan synes inte bara i lånorden, utan även i ljudhistorien. Enligt Lauri Postis (Posti 1953) teori måste man förutsätta, att urgermanerna, som bosatte sig vid den finska och även den estniska kusten, lärde sig tala urfinska. Men de bröt mycket starkt på det nya språket och substituerade de östersjöfinska ljuden med sina egna. De var synbarligen dock så uppskattade bland



urfinnarna, att dessa inte började lära dem det rätta uttalet, utan ansåg vara bättre att själv imitera urgermanernas talesätt. Om det sagda stämmer, förändrades urfinskan på ett sätt, som motsvarar den materiella kulturens skandinaviska drag under bronsåldern. Men tvåspråkigheten ledde så småningom till inflyttarnas assimilering med den urfinska befolkningen. Hur länge processen dröjde, är svårt att bedöma, men den torde ha skett under bronsåldern, särskilt om det huvudsakligen var män, som koloniserade Finlands kuster.

Kontakterna med Skandinavien var livliga också under den yngre bronsåldern, av bronsernas antal att döma kanske livligare än förut. De mesta bronserna synes fortfarande härstamma från södra Skandinavien, men även de uppländska alstrena förekommer och blir allmännare mot slutet av bronsåldern (Salo 1981, 408—414). En holkyxa från Panelia i Kiukais härstammar från Gotland (Edgren 1975). Det är tänkbart, att metallerna från södra Skandinavien gjutierier fann sin väg till Finland delvis via Gotland, ty dess läge var som skapat för transitohandel. Det gotländska inflytandet avspeglas i varje fall genom skeppssättningar, som förekommer på Åland men troligen även i Letala och Björneborg (Dreijer 1938; Grönroos 1980).<sup>12</sup> Gravarna i Nakkila—Uotinperä II synes å sin sida hänvisa till Mälardalen (Salo 1970, 172—175). Behöver vi förutsätta immigranter även under den yngre bronsåldern? Inte med samma nödvändighet som vid bronstidens början, kanske inte alls. Den lausitz-påverkade keramiken, som utbreddes från Sverige till Finland (Meinander 1954b, 152—171), förekommer i förening med paimiokeramik och kan sålunda tolkas som kulturlån. Detsamma gäller även den långa byggnadsgrunden på Rieskaronmäki i Nakkila: den är skandinavisk till formen, men synes innehålla drag, som inte hör hemma i Skandinavien.

Då det skandinaviska inflytandet var så påfallande i Finland, är det ingen överraskning, att finska kontakter kommer till synes även i Sverige, i Mälardalen. Vi känner där till tre östliga holkyxor (Meinander 1954b, 41—49), som torde ha kommit dit över havet; svaret på frågan huru kan vi bara gissa. Större betydelse har den avstrukna keramik, som förekommer i Mälardalen från den yngre bronsåldern till romartiden; den har troligen framställts av finska kvinnor (Salo 1968, 176—177).

I all sin fattigdom utgör den förromerska tiden i Finland ett slags parallellitet till Sverige; gravarnas fyndlöshet råder här bara starkare och längre. Dessa negativa drag betyder troligen fortsatta kontakter med Sverige. Men finns det även positiva belegg på detta: de fåtaliga halsringarna i Finland och Estland har antingen importerats därifrån eller förfärdigats efter svenska förebilder (Hackman 1905, 6—9; Meinander 1969; Salo 1984, 192—193). Viktigare är dock, att järnet blev känt hos urfinnarna genom Sverige. I själva fynden kan detta inte utläsas, men det behöver inte betvivlas: det östersjöfinska namnet för järn, finskans *rauta*, är säkert ett germanskt lånord, av samma härstamning som svenskans *röd*; ursprungligen torde *rauta* ha betecknat myrsmalm. Urgermanska är också orden *ahjo* 'ässja' och *palje* 'bälg'.<sup>13</sup> De torde vara lika gamla som *rauta*, ty järnframställning och järnsmide krävde sin teknik. Men hur kan de dateras? Att järnslag förekommer på morbykeramiska boplatser (Salo 1984, 187) under den förromerska tiden, visar en summarisk ålder, men genom fynd får vi även en mera precis datering. Då nämligen bronsyxor av mälartyp började smidas av järn i Finland och Estland (Salo 1984, 192), måste övergången från brons till järn troligen dateras till mitten av det sista årtusendet före Kristus.

## Noter

1. Såsom Luho påvisat, förekommer sned- och tvåreggade pilspetsar inte i Estland, Ingermanland eller Öst-Karelen, vilket talar för deras sydskanadinaviska ursprung i Finland. De är dock kända i Litauen; t.ex. Kulikauskas-Kulikauskiene-Tautavicius 1961, 43 fig. 18:1.
2. Den kända tvåreggade pilspetsen av skandinavisk flinta, som upphittats på den övre Sperrings-boplatsen i Esbo, tillhörande den äldsta fasen av tidig kamkeramik (4200—3500 f.Kr. enligt A. Siiriäinen), är brunnen och har alltså blivit behandlad såsom benmaterial. Den har kanske kommit till landet instucken i en fågel som här blivit skjuten. Därför kan man hysa tvivel över fyndets värde som bevis på kulturella kontakter mellan Finland och Syd-Skandinavien. Om spetsen, se Åyräpää 1956, 30—33.
3. De svenska båtyxornas antal uppgick enligt Åyräpää (1950) till ca 20, och senare har några fler exemplar upphittats. Rätt många yxor har dock kommit till Finland via nordliga förbindelser och inte över havet. Åyräpää 1973, 207.
4. Naturligtvis måste man dock ta den möjligheten i beräkningen, att de gemensamma dragen kan förklaras genom gemensamma förebilder i koppar; sådana har dock inte påträffats.
5. Svenskt inflytande kan dock skönjas hos kärlet från Rukkijoki-graven. Kivikoski 1935; Åyräpää 1973, 200.
6. Sirkku Pihlman hittade förkolnade sädeskorn vid Niuskala-utgrävningen i Åbo 1983. Merja Seppä-Heikka identifierade den som *Hordeum* (korn). Pihlman daterar boplatsen till kiukaiskulturens tid. Pihlman & Seppä-Heikka 1985.
7. En hjärtformig pilspets har upphittats på Rikalanmäki-backen i Halikko (Arkeologiska samlingarna vid Åbo universitet TYA nr 105:40). Ett exemplar i bergkristall har tidigare anträffats på Kårsämäki-boplatsen. Meinander 1954a, 133.
8. De kända gravrösen från Sundby i Sund, Långnäs i Dragsfjärd och Kotokallio i Lieto härstammar från period II. Meinander 1954b, nr 5 och 8; Edgren 1969.
9. Utom de i not 8 nämnda: Hammarsboda i Dragsfjärd (II?), Kankare (II—III) och Kirjakkala (III) i Perniö, Linnanmäki (II—III) och Palomäki (III) i Uskela, Vahala i Lappi, Räckers i Karjaa (III), Kasaberg i Kirkkonummi (III). Meinander 1954b, 210—230; Salo 1981, 238—240.
10. Bronser från den äldre bronsåldern, vilka inte härstammar, eller inte synes härstamma från gravar:
  - 1) svärd: Bromarv (I?), Panelia i Kiukainen (II), Laurola i Isokyrö (III).
  - 2) dolkar: Luopioinen (I).
  - 3) vapenyxor: Kontola i Perniö (II), Tapanila i Vantaa (II).
  - 4) avsatsyxor: Ketunpyöri och Paarskyia i Perniö, Kivimäki i Uskela, Hanikko, Maijamäki i Paimio, Pahaniemi i Åbo, Suontaka i Laitila, Alakieri i Lappi, Rauvola i Mietoinen, Kalkulla och Gårdsböle i Inkoo, Karjaa, Nikkilä i Sipoo (östbaltisk?).
  - 5) holkxor: Ervelä i Perniö (II?), Littoinen i Kaarina (III): Till period III kan man troligen datera även en slank oornrad holkxyxa med mynningsvulst från Heimos i Karjaa, måhända också ett exemplar från Björnböle i Snappertuna; Meinander 1954b, nr 66—67 och s. 22—23. De kan nämligen jämföras med sådana exemplar som Baudou 1953, 243; Oldeberg 1974 fig 2706; Johansen 1981, 19 och pl. IIIa. Den antagna dateringen till yngre bronsålder kan knappast upprätthållas, ty båda yxorna liknar mer de ovannämnda skandinaviska parallellerna än maaningatypen, vilken hittills tjänat som utgångspunkt för dateringen.
  - 6) spjutspetsar: Kalanti, Santala i Nakkila. Litteratur: Meinander 1954b, 210—230; Edgren 1981; Salo 1974; 1981, 240—241; Siiriäinen 1984.
11. Om de urgermanska lånorden i finskan, se Suomen kielen etymologinen sanakirja I—VII, Helsinki 1974—1981, samt Koivulehto 1984 och i samband med artikeln nämnd litteratur.
12. Skeppssättningen i Björneborg hittades sommaren 1985 av hum.kand. Jari Sjölund vid inventeringsarbete.
13. Se not 11.

## Litteratur

- Ailio, J., 1909. *Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde in Finnland*. I. Teil. Übersicht der Funde. II Teil. Beschreibung der Funde. Helsingfors.
- Baudou, E., 1953. De svenska holkxorerna under bronsåldern. *Fornvännen* 48.
- Carpelan, Chr., 1974. Hirven- ja karhunpääesineitä Skandinaviasta Uralille. *Suomen Museo* 1974.

- Carpelan, Chr., 1977. Älg- och björnhuvudförenäl i Europas nordliga delar. *Finskt Museum* 1975.
- Dreijer, M., 1938. Skeppssättningarna på Grytverksnåset. *Ålandsk odling* 1938:3.
- Dreijer, M., 1941. Ålands äldsta bebyggelse. *Finskt Museum* 1940.
- Edgren, T., 1966. Jäkärälä-gruppen. *Finska Fornminnesföreningens Tidskrift* 64.
- Edgren, T., 1969. Kotokallio in Lieto. Ein Grabfund aus der älteren Bronzezeit. *Suomen Museo* 1969.
- Edgren, T., 1970. Studier över den snörkeramiska kulturens keramik i Finland. *Finska Fornminnesföreningens Tidskrift* 72.
- Edgren, T., 1975. Pronssikirves Kiukaisten Paneliasta. *Suomen Museo* 1975.
- Edgren, T., 1981. Lans och yxa. Kring trenne nya metallföremål från Finlands bronsålder. *Finskt Museum* 1979.
- Edgren, T., 1984. On the Economy and Subsistence of the Battle-Axe Culture in Finland. *Iskos* 4.
- Grönros, J., 1980. Nuoremman pronssikauden ja varhaisen rautakauden laivalatomukset Itämeren piirissä. *Karhunhammas* 4.
- Hackman, A., 1905. *Die ältere Eisenzeit in Finnland I*. Die Funde aus den fünf ersten Jahrhunderten n. Chr. Helsingfors.
- Johansson, B., 1961. Stenåldershällkistor från svensk-norska gränslandskap. *Tor* 1961.
- Johansen, Ø., 1981. Metallfunnene i Østnorsk bronsealder. *Universitetets Oldsaksamlings Skrifter*. Ny rekke. Nr. 4.
- Kivikoski, E., 1935. Paimion Rukkijoen vasarakirveshauta. *Suomen Museo* 1934.
- Koivulehto, J., 1984. Itämerensuomalais-germaaniset kosketukset. *Suomen väestön esihistorialliset juuret*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk. Utgivna av Finska Vetenskaps-Societen. H. 131. Helsinki.
- Lahtiperä, P., 1980. Liedon Kotokallion varen poltettujen luiden analyysi. *Karhunhammas* 4.
- Kulikauskas, P., Kulikauskiene, R., Tautavicius, A., 1961. *Lietuvos archeologijos bruožai*. Vilnius.
- Luhio, V., 1967. Die Suomusjärvi-Kultur. *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja* 66.
- Meinander, C.F., 1940. Pyheensilta stenåldersboplatz. *Finskt Museum* 1939.
- Meinander, C.F., 1954a. Die Kiukaikskultur. *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja* 53.
- Meinander, C.F., 1954b. Die Bronzezeit in Finnland. *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja* 54.
- Meinander, C.F., 1969. Dämits. En essä om förromersk järnålder. *Finskt Museum* 1969.
- Núñez, M., 1977. On the Date of the Early Mesolithic Settlement of Finland. *Suomen Museo* 1977.
- Oldeberg, A., 1974. *Die ältere Metallzeit in Schweden I*. Stockholm.
- Posti, L., 1953. From the Pre-Finnic to Late-Finnic. *Finnisch-ugrische Forschungen* 31, Heft 1—2.
- Salo, U., 1970. *Metallikautinen asutus Kokemäenjoen suussa I*. Muinaisjäänökset ja muinaislöydöt. Pori.
- Salo, U., 1972. Suomen varhaisimmat sirpit. *Kotiseutu* 1972.
- Salo, U., 1974. Pronssikeihäänkärki Kalannista. *Karhunhammas* 1.
- Salo, U., 1981. Satakunnan pronssikausi. *Satakunnan historia I*, 2. Rauma.
- Salo, U., 1984. Pronssikausi ja rautakauden alku. *Suomen historia I*. Weilin + Göös. Espoo.
- Siiriäinen, A., 1969. Über die Chronologie der steinzeitlichen Küstenwohnplätze Finnlands im Lichte der Uferschiebung. *Suomen Museo* 1969.
- Siiriäinen, A., 1972. A gradient/time curve for dating Stone Age shorelines in Finland. *Suomen Museo* 1972.
- Siiriäinen, A., 1984. Bromarv and Luopioinen: Two Early Bronze Age Finds from Finland. *Fennoscandia Archaeologica I*. Suomen arkeologinen seura.
- Tallgren, A.M., 1937. Suomen skandinaavisesta pronssikaudesta. *Societas scientiarum Fennica. Årsbok-Vuosikirja XV: B:V*.
- Vikkula, A., 1984. Pyheensilta Ceramics — Facts and Theories. *Iskos* 4.
- Äyräpää, A., 1937. Suomen kivikauden kulttuurimuodot. *Suomalaisen tiedeakatemian esitelmät ja pöytäkirjat* 1937. Helsinki.
- Äyräpää, A., 1956. Den yngre stenålders kronologi i Finland och Sverige. *Finskt Museum* 1955.
- Äyräpää, A., 1973. Båtyxkulturen i Finland. Aarne Äyräpää, Opera selecta. *Helsingin yliopiston arkeologian laitos. Moniste n:o 9*.

## Diskussion

C.F. Meinander: Den ommöblering som har skett inom finsk arkeologi under det senaste decenniet, fordrar i själva verket betydligt större ommöbleringar än vi kanske föreställer oss. Först de s.k. germanska länorden. Som en kritik skulle jag vilja framhålla, att om vi ser till de nyaste typologierna så är vi inte berättigade att mera tala om urgermanska länord, utan vi måste tala om pregermanska. Det är ju nämligen så, att det inte går — åtminstone inte för oss arkeologer — att omdatera en sådan

sak som de germanska språkens uppkomst tidigast c. 200 f.Kr.; talar vi om lånord från det hållet, så måste vi benämna dem pregermanska. Tyvärr kan den germanska ljudskrivningen och andra fonetiska förändringar i de germanska språken inte dateras utgående från de här lånorden, därför att samma substitutioner som äger rum i de germanska språken uppenbarligen också har försiggått i de östersjöfinska språken i samband med låningsprocessen. Därför kan vi inte med dessa förändringar datera de förändringar, som har skett i den germanska stocken. Svårare är det däremot att datera de här lånorden till en så tidig tidpunkt att de skulle tillhöra bronsåldern, därför att det germanska centrumet låg i norra Tyskland och inte i Skandinavien. Vi står alltså inför en mycket stor kronologisk svårighet här. Dessutom vill jag komplettera Salos framställning med att påpeka att de här lånorden inte bara finns i finskan, utan så långt österut som vepsiskan och så långt söderut som liviskan, och de finns också i de baltiska språken. Alltså fordras det en helt ny kronologisk syn på de här problemen som vi arkeologer inte kan forcera, utan det måste komma ifrån språkvetenskapligt håll. Vad beträffar det sista avsnittet av föreläsningen, så vill jag fästa uppmärksamhet på det gamla problemet om målaryxorna. Enligt Salo skulle övergången från bronsyxor till järnyxor ha ägt rum som en övergång från mälardalsyxor till motsvarande järnyxor. Jag tror att han har fullständigt rätt på den punkten, men jag tror att dateringen av mälardalsyxorna är helt felaktig. Fynden under det senaste decenniet i Central-Ryssland visar tydligt och klart, att målaryxorna har tillhört Ananjinkulturen som en yngre typgrupp än de klassiska mälardalsyxorna. Det här betyder, att de i Skandinavien knappast kan dateras till bronsålderns period V ens, utan måste dateras till period VI och förromersk järnålder; alltså enligt rysk terminologi 5.—4. århundradet f.Kr. De här dateringarna är inte helt omöjliga; det finns ju inte en enda daterad mälardalsyxor i Skandinavien, men däremot över 300 sådana yxor numera i Kama-Volga -området, som dateras genom de gravfält i vilka de hittas, med kaukasiska paralleller och annat. Det här förutsätter också en enorm ommöblering i frågorna om förbindelserna mellan Skandinavien och Finland. Vi kan mycket väl tänka oss, att när bronsstillströmningen söderifrån upphörde i.o.m. omställningarna i Mellan-Europa, så togs bronzen in till Skandinavien ifrån mellersta Ryssland, och då följde den här typen med och levde kvar så länge man ännu behövde brons teknologi och inte ännu behärskade järnet. Det fordras alltså mycket stora omställningar, inte bara i Finland, utan också i skandinavisk och central-rysk kronologi.

U. Salo: Enligt de senaste åsikterna finns det hos de östersjöfinska språken även pregermanska lånord, men kontakterna till Skandinavien har inte börjat med bronsåldern, utan de har bestått redan tidigare. Det är alltså intet hinder att datera de urgermanska lånorden till bronsåldern eller till något senare tider. Vad beträffar mälardalsyxorna av järn, så har jag samma åsikt som professor Meinander; det är kanske den östliga yxan som efterföljes i järn i Finland, och inte den västliga typen. Övergången kan alltså vara yngre än målaryxorna i Sverige. Som jag sade, hör typen till mitten av det sista årtusendet f.Kr.

K. Kristiansen: Jag tycker det var intressant att höra ett försök att tolka de äldsta bronsernas framträngande till Finland som emigration av mindre befolkningsgrupper av män. Vi har ju i många år inom arkeologin underlåtit att syssla med frågan om emigration, eller i varje fall haft en mycket kritisk hållning till det. Jag tvivlar inte på, att vi under de kommande åren blir tvungna att återuppta frågorna ur en metodisk synvinkel. Jag skall emellertid peka på att den kombination av en ny gravsed och bronsvapen — alltså manliga föremål — i verkligheten karakteriserar också utvecklingen inom den äldsta bronsåldern i Sydskandinavien. Också här är det vapen som tränger fram först, och också här måste man väl säga att spridningen av de stora gravhögarerna från och med början av period II över hela Sydskandinavien i förhållande till den föregående perioden är något av en novation. Om man accepterar en sådan tolkning i Finland, så måste detta också få konsekvenser för Syd-Skandinavien, för Nord-Europa och för det sätt på vilket brons och metallurgi i det hela taget har spritt sig. Jag kanske är en smula skeptisk mot just den modellen, men jag är helt säker på att det är en fråga, som vi kommer att ta upp.

E. Baudou: Jag instämmer med professor Meinander om att dom här frågorna som bl.a. togs upp av Unto Salo här i hög grad språkvetenskapliga, och dom språkvetenskapliga frågorna bör språkvetenskaparna svara på. När det gäller alla dom här omdateringarna så är dom ju kolossalt intressanta. Om man nu drar in mälardalsyxorna i det här, så måste man ju också beakta den norska delen av mälardalsyxorna, precis som yxorna i Västergötland som ligger nära mälardalsyxorna, och dom skånska. Då måste man bryta loss hela dom här skånska och norska komplexen från det övriga bronsålderskomplexet i Norge och Syd-Skandinavien. Med Syd-Skandinavien menar jag då Skåne, Västergötland och Danmark. Det är en väldig operation, som nog måste tänkas över lite grann. Sen när det gäller den här invandringen av bara män, så tycker jag att man måste se vad som händer i Norrland i liknande förhållanden. Vi har så vitt jag vet kvinnogravar där uppe. Nu kunde man ju tänka sig, att det var något speciellt med sydvästra Finland, och att dit flyttade enbart män med vapen, men då måste man ju fråga sig hur stort materialet är. Vi skulle behöva långt fler osteologiska

bestämningar utav fyndmaterialet; det går inte att bara räkna efter dom här fåtaliga bronserna. Om man ställer upp en så här pass ovanlig teori som att bara männen flyttar över, då måste man ha en väldigt stark grund för det. Vi kan kalla det en hypotes, och den går ju att pröva. Vi kan testa den i framtiden genom dom osteologiska bestämningarna framför allt, inte väl så mycket genom vapen.

U. Salo: Vi behöver osteologiska bestämningar, men än så länge har vi inte tillräckligt för att kunna använda dem.

B. Ambrosiani: Jag vill nämna att det finns en mälardalsyxa av brons i Darsgårde -kulturlagret, och det kanske kan föra in oss i en diskussion. Är det så, att det är bara bronserna vi skall diskutera, eller också dom alla övriga dragen i kulturen; keramiken etc. som avgör dom här kulturområdena? Där tycker jag mig kunna se, att vi har väldigt stora allmänna likheter i sen bronsålder och äldsta järnålder på mälardalsidan, på kustområdet, Åland och Sydväst-Finland samt Estland; — så nära kontakter, att man inte har en känsla av någon kulturgräns. Rösena finns i detta område, vi har den epineolitiska keramiken gemensam, sedermera dyker också Morby-keramiken upp i det här komplexet. Den vanliga bronsålderskeramiken uppträder på den svenska sidan, finns in på Åland, men har kanske inte nått över den här kanten. Metallerna går över hela detta område och skiljer sig egentligen inte, men däremot gör keramiken det. Då får man ju fråga sig vad det är som skall vara styrande för uppdragandet av dom här kulturgränserna; — hur har en kultur avgränsats mot grannarna? Där tror jag att vi måste ta till väldigt många fler element än bara metallen.

C.F. Meinander: Jag ville bara helt kort säga, att det finns två gjutformar för norska mälardalsyxor; den ena är från Rovaniemi och den andra från en central-rysk gorodistse. Vad de syd-svenska yxorna med lång hals beträffar, så skiljer de sig ju både från de öst-europeiska och de mellan-svenska genom att de inte har den typiska orneringen. Man kan dock mycket väl tänka sig, att det är en parallell form till järnyxor från samma tid, och att likheten med mälardalsyxorna beror på att det är samma funktionstyp.

C.J. Becker: Jag vill anknyta några få detaljer till de intressanta anmärkningarna om den äldre bronsålderns förhållanden i Sydväst-Finland. Det lades i Salos föredrag stor vikt på att keramiken inte var av syd-skandinavisk typ. Nu är keramik från den äldsta bronsåldern särdeles primitiv och dålig i hela Syd-Skandinavien, — säkert därför att den i hög grad har ersatts av träkärl och liknande saker. Sålunda bör man inte lägga för stor vikt på just keramiken när man tänker på spridning av de materiella fornsaksformerna. Angående de andra föremål som med säkerhet kommer från Syd-Skandinavien — jag tänker på flintstycken —, så är det också i Danmark normalt att dessa halvmåneformade redskap är lika frekventa under period II av bronsåldern, som de var under sen-neolitisk tid. Jag bör kanske knyta en enskild anmärkning till det, eftersom jag har genomgått en stor del av de finska styckena för flera år sedan. Just dessa halvmåneformade redskap har ett särskilt drag i Finland, liksom en del av de motsvarande föremålen i det nordliga Mellan-Sverige och i det sydliga Norrland. Medan de i Syd-Skandinavien alltid har den skärande eggen, som ofta är tandad, i den konkava delen, har en stor del av de finska förändrats så, att de har tandad egg både på den konvexa och den konkava sidan. De behöver alltså inte ha tjänat samma syfte som de syd-skandinaviska flintredskapen.